

Anna Szeląg-Sikora, Jakub Sikora

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

ROLA GRUP PRODUCENCKICH W ZWIĘKSZANIU KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW INDYWIDUALNYCH¹

THE ROLE OF PRODUCER GROUPS TO IMPROVE THE COMPETITIVENESS OF INDIVIDUAL FARMS

Słowa kluczowe: grupy producentów rolnych, gospodarstwa indywidualne, produkcja końcowa brutto, nakłady pracy, park maszynowy

Key words: agricultural producer groups, individual farms, gross final production, labor input, machinery park

Abstrakt. Celem pracy było określenie konkurencyjności producentów rolnych według ich formy działania. Badaniami objęto gospodarstwa działające indywidualnie (54) oraz zespołowo w grupach producenckich (42 gospodarstwa zrzeszone w 5 grupach producenckich). Przeprowadzona analiza porównawcza pod względem konkurencyjności gospodarstw zrzeszonych w grupach producenckich i gospodarstw działających indywidualnie wykazała, że ten element działalności gospodarstw może być determinowany przez ich formy działania. Wskazują na to uzyskane wyniki badań, których interpretacja jednoznacznie wskazuje, że gospodarstwa zrzeszone w grupach producenckich osiągały korzystniejsze wartości wskaźników charakteryzujących produktywność posiadanych zasobów.

Wstęp

Jednym ze sposobów zwiększenia konkurencyjności rynkowej gospodarstw indywidualnych oraz koncentracji przestrzennej jest integracja pozioma, a przede wszystkim jedna z jej form, tj. grupy producenckie (GP) [Pawlewicz, Szamrowski 2012]. Istotnym narzędziem wsparcia GP było ich dofinansowywanie ze środków unijnych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013) [Marosz 2013]. 4 kwietnia 2014 roku w rejestrach urzędów marszałkowskich wpisanych było 379 grup producentów rolnych (GPR). Ich liczba stale rośnie, np. w 2010 roku zarejestrowano 157 GPR, w 2011 roku – 227, w 2012 roku – 23, a w 2013 roku – 486. Łącznie we wszystkich GPR w Polsce zrzeszonych jest 28 089 członków [Warto wiedzieć... 2014]. Do czynników determinujących konkurencyjność polskich gospodarstw należy także zaliczyć: posiadane zasoby ziemi, kierunek produkcji, intensywność produkcji, poziom koncentracji produkcji oraz czynnik ludzki, w tym przede wszystkim umiejętność strategicznego zarządzania oraz kreatywność w zakresie przedsiębiorczości [Szeląg-Sikora 2013]. Również dostępność do nowoczesnego i wydajnego sprzętu rolniczego jest jednym z czynników warunkujących prowadzenie efektywnej produkcji rolniczej [Cupiła 2000, Sikora 2009]. Poziom tego wyposażenia i nowoczesność stosowanych środków mechanizacji jest również jednym z wyróżników rozwoju ekonomicznego poszczególnych gospodarstw.

Material i metodyka badań

Celem pracy było określenie konkurencyjności producentów rolnych według ich formy działania. Badaniami objęto gospodarstwa działające indywidualnie (54) oraz działające zespołowo w GPR (42 gospodarstwa zrzeszone w 5 GPR). Kwalifikując gospodarstwa do badań, dobierano je tak, aby wszystkie miały zbliżone warunki gospodarowania, a każdej GPR odpowiadała grupa gospodarstw indywidualnych. Dla realizacji celu pracy istotne było wykazanie ewentualnych

¹ Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2011-2014 jako projekt badawczy nr N313 759040.

różnic wartości obliczonych wskaźników w zależności od formy działania. Obliczono wybrane wskaźniki charakteryzujące konkurencyjność gospodarstw rolnych przez określenie poziomu produktywności posiadanych wybranych zasobów. Były to:

- 1) produkcja końcowa brutto – suma uzyskanej wartości produkcji roślinnej i zwierzęcej, wartość produkcji objęła: wartość produktu głównego, wartość produktu ubocznego (tylko w przypadku, gdy był on przedmiotem wymiany rynkowej), wartość zużycia wewnętrznego, dotacje do produktu lub do jego powierzchni uprawy [Augustyńska-Grybek 1999];
- 2) pracochłonność produkcji – liczba roboczogodzin (rbh) potrzebnych na 1 ha uprawy w ciągu całego cyklu produkcyjnego; pracochłonność w chowie zwierząt gospodarskich wyraża się zapotrzebowaniem roboczogodzin na obsługę 1 sztuki zwierząt danego gatunku w ciągu roku;
- 3) ekonomiczna wydajność pracy (EWP) informuje o wartości produkcji wytworzonej w jednostce czasu pracy [Kowalski i in. 2002]:

$$EWP = \frac{PK}{NP} \quad (\text{tys. zł/rbh})$$

gdzie: *PK* – wartość produkcji końcowej brutto (tys. zł/ha UR), *NP* – nakłady pracy (rbh/ha UR).

- 4) wartość odtworzeniowa brutto parku maszynowego (*WOPM*) (tys. zł/ha UR) – aktualna wartość nowych lub podobnych maszyn [Kowalski i in. 2002];
- 5) wskaźnik produktywności parku maszynowego (*WpPM*), wskaźnik niemianowany określa jaka wartość produkcji przypada na 1 jednostkę wartości parku maszynowego [Szelań-Sikora 2013].

$$WpPM = \frac{PK}{WOPM}$$

gdzie: *PK* – wartość produkcji końcowej brutto (tys. zł/ha UR),

WOPM – odtworzeniowa brutto parku maszynowego (tys. zł/ha UR),

Wyniki badań

Porównując gospodarstwa zrzeszone w GPR i niezrzeszone, w przypadku gospodarstw zrzeszonych stwierdzono, że istotną rolę w strukturze użytkowania odgrywały użytki zielone, które stanowiły 38%, w gospodarstwach niezrzeszonych udział ten był o ponad połowę niższy i wyniósł tylko 15% (tab. 1). W przypadku sadów, zarówno w gospodarstwach zrzeszonych, jak i indywidualnych średnia powierzchnia wynosiła około 1,5 ha. Wskaźnik produkcji końcowej brutto obrazował produktywność posiadanych zasobów w gospodarstwach objętych badaniami. Jego średnia wartość z produkcji roślinnej dla wszystkich gospodarstw z GPR była ponad 2,5-krotnie wyższa w porównaniu do średniej dla gospodarstw indywidualnych, a różnica wyniosła 14,29 tys. zł/ha UR (tab. 1).

W gospodarstwach objętych badaniami obsada inwentarza żywego była na niskim poziomie – w obu porównywanych grupach gospodarstw nie osiągnięto nawet 1 DJP na ha UR. Ponaddwukrotnie wyższą jednostkową (na 1 ha UR) obsadę odnotowano w gospodarstwach zrzeszonych w grupach producenckich. Analizując obsadę inwentarza żywego, stwierdzono, że we wszystkich gospodarstwach dominowało bydło, jednak w grupach producenckich jednostkowa obsada była wyższa aż o 0,24 DJP/ha UR. Odnosząc wartość uzyskanej produkcji końcowej do posiadanych zasobów ziemi (ha UR) zauważono, że różnica pomiędzy porównywanymi obiektami wynosiła 1,74 tys. zł/ha UR, z korzyścią dla gospodarstw zrzeszonych w GPR. Jednak po analizie produktywności produkcji zwierzęcej w odniesieniu do obsady DJP okazało się, że w ujęciu jednostkowym 1 DJP w gospodarstwach indywidualnych generowała wyższą wartość produkcji końcowej, a różnica ta wyniosła 480 zł/DJP.

Nakłady pracy są wskaźnikiem wyjściowym do określenia efektywności pracy. Dane zamieszczone w tabeli 2 wskazują, że gospodarstwa niezrzeszone prowadziły bardziej pracochłonną produkcję. W gospodarstwach niezrzeszonych roczne nakłady pracy wynosiły 300,70 rbh/ha UR. Jak wskazują dane pozyskane z wywiadu kierowanego, wynikało to z małego stopnia zmechanizowania

Tabela 1. Charakterystyka produkcji roślinnej i zwierzęcej według ich produktywności
 Table 1. Characteristics of the objects according to area of agricultural land and livestock

Wyszczególnienie/Specification	Grupy producenckie/ producer's group	Gospodarstwa indywidualne/ individual farms
	średnio/average	
Powierzchnia użytków rolnych [ha/gospodarstwo]/The area of farmland [ha/farm]:		
– grunty orne/arable land	24,96	16,65
– użytki zielone/grassland	16,19	3,41
– sady i plantacje/orchards and plantations	1,39	1,49
– użytki rolne/farm land	42,54	21,55
Produktywność zasobów ziemi wyrażona jednostkową wartością – roślinną produkcją końcową brutto [tys. zł/ha UR]/Productivity of resources expressed per unit of land production of the final gross crop/[thous. PLN/ha of cropland]	23,07	8,78
Obsada inwentarza żywego [DJP/ha UR]/Starring livestock [LSU/ha of cropland]:		
– bydło/cattle	0,36	0,12
– trzoda/flock	0,12	0,09
– drób/poultry	0,002	0,001
– razem/total	0,48	0,21
Produktywność zasobów [tys. zł] w przeliczeniu na/Productivity of resources expressed [thous. PLN] per:		
– 1 ha UR/ha of AL	3,25	1,51
– 1 DJP/LU	6,73	7,21

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

prac polowych, głównie z ręcznego zbioru warzyw. Wymiernym efektem prowadzenia produkcji rolniczej jest osiąganie jak najwyższej wydajności pracy. Porównując gospodarstwa zrzeszone z niezrzeszonymi w GPR, stwierdzono, że w pierwszych z nich średnio jedna roboczogodzina była rekompensowana wartością produkcji końcowej brutto na poziomie 120 zł, a w niezrzeszonych wartość tego wskaźnika wyniosła tylko 70 zł.

Wartość odtworzeniowa parku maszynowego jest jednym z elementów określających poziom uzbrojenia technicznego gospodarstw. Dla pełnego zobrazowania wskaźnika wartości odtworzeniowej brutto jego wartości podano w ujęciu jednostkowym (tys. zł/ha UR) oraz globalnym (tys. zł/gosp.) – tabela 3. W grupie porównywanych gospodarstw wartość analizowanego wskaźnika była zróżnicowana. Gospodarstwa działające zespołowo miały park maszynowy o znacznie

Tabela 2. Nakłady pracy oraz ich produktywność

Table 2. Labor input and productivity

Wyszczególnienie/Specification	Grupy producenckie/ producer's group	Gospodarstwa indywidualne/ individual farms
	średnio/average	
Nakłady pracy/Labor input:		
– rbh/ha UR/mhr/ha AL	215,24	300,70
– rbh/DJP/mhr/LU	155,00	195,00
Produktywność poniesionych nakładów pracy wyrażona ekonomiczną wydajnością pracy [zł/rbh]/Productivity expressed the workload economic productivity [PLN/mhr]	120	70

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

Tabela 3. Wartość odtworzeniowa parku maszynowego brutto oraz jego produktywność
 Table 3. Gross replacement value of the machinery park and its productivity

Wyszczególnienie/Specification	Grupy producenckie/ producer's group	Gospodarstwa indywidualne/ individual farms
	średnio/average	
Wartość odtworzeniowa parku maszynowego/ Gross replacement value of the machinery park – tys. zł/gospodarstwo/thous. PLN/farm – tys. zł/ha UR/thous. PLN/ha of AL	441,01 10,37	375,23 17,41
Wskaźnik produktywności parku maszynowego/ Index of fixed assets productivity	2,80	0,90

Źródło: opracowanie własne
 Source: own study

wyższej wartości, różnica ta wyniosła 65,77 tys. zł/gospodarstwo. W odniesieniu do powierzchni średnia wartość odtworzeniowa parku maszynowego brutto była niższa o 7,01 tys. zł/ha UR w gospodarstwach z GPR w porównaniu z niezrzeszonymi gospodarstwami.

Posiadanie większych zasobów ziemi pozwala osiągnąć wyższą wartość produkcji końcowej. Jej stosunek do wartości odtworzeniowej parku maszynowego pozwala określić stopień wykorzystania potencjału posiadanych maszyn i narzędzi. Obliczony wskaźnik produktywności parku maszynowego powinien obrazować relacje pomiędzy ww. czynnikami. Zamieszczone w tabeli 3 wartości tego wskaźnika wskazują, że w korzystniejszej sytuacji były gospodarstwa zrzeszone w GPR. Najkorzystniej pod względem produktywności środków trwałych należy ocenić warzywniczą grupę producencką. Prowadzona produkcja rolnicza w grupie gospodarstw zrzeszonych, przy środkach zainwestowanych w park maszynowy na poziomie 10,37 tys. zł/ha UR pozwalała uzyskać wskaźnik produktywności na poziomie 2,80 i było to o 1,90 więcej w porównaniu do niezrzeszonych gospodarstw, które charakteryzowała wyższa wartość odtworzeniowa parku maszynowego (17,41 tys. zł/ha UR).

Podsumowanie i wnioski

Konkurencyjność polskich gospodarstw rolnych może być determinowana przez ich formy działania. Wyniki badań wskazują, że gospodarstwa zrzeszone w GPR osiągały korzystniejsze wartości wskaźników charakteryzujących produktywność posiadanych zasobów. Dotyczyło to zasobów bezpośrednio produkcyjnych, takich jak ziemia i inwentarz żywy oraz pośrednio uczestniczących w procesach produkcyjnych, tj. zaplecza parku maszynowego. Obok przeanalizowanych w pracy korzyści (opartych na uzyskanych wartościach poszczególnych wskaźników) propagowanie idei tworzenia GPR jest bardzo istotne z punktu widzenia szeroko rozumianego rozwoju polskiego rolnictwa. Przez pobudzanie inicjatywy oddolnej rolników następuje weryfikacja umiejętności zespołowego działania, określonych postaw, niwelowanie wzajemnych uprzedzeń, podporządkowania się celom najkorzystniejszym społecznie, a także przestrzegania ustalonych zasad technologicznych i technicznych. Ważne jest, aby rolnicy zrozumieli, że wspólne działanie zwiększa ich konkurencyjność, a zrzeszanie się w GPR daje szansę optymalnego, bardziej intensywnego rozwoju.

Literatura

- Augustyńska-Grzybek I. i in. 1999: *Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej dla działalności produkcji rolniczej*, IERiGR, Warszawa.
- Cupał M. 2000: *Efektywność postępu naukowo-technicznego w wybranych gospodarstwach rolniczych Polski południowej*, Inż. Rol., 8(19), 111-117.
- Kowalski i in. 2012: *Czynniki wspomagające stosowanie środków technicznych i efektywność produkcji w gospodarstwach chłopskich*, PTIR, Kraków.

- Marosz A. 2013: *Analiza czynników wpływających na dynamikę powstawania i rozwoju grup producenckich. Analiza wykonana w ramach zadania 3.2. Monitoring i prognozowanie uwarunkowań ekonomicznych produkcji roślin ozdobnych*, Instytut Ogrodnictwa, Skierniewice, 1-15.
- Pawlewicz A., Szamrowski P. 2012: *Rola grup producenckich w rolnictwie ekologicznym w opinii właścicieli gospodarstw ekologicznych*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIV, z. 5, 160-163.
- Sikora J. 2009: *Analiza zmian potencjału technicznych środków produkcji gospodarstw rolnych w gminach Polski południowej*, Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich, 9, 229-240.
- Szelaǳ-Sikora A. 2013: *Technical modernization of agricultural farms aided with European Union funds as a pre-condition for development of producer groups*, Polskie Towarzystwo Inżynierii Rolniczej (PTIR), Kraków.
- Warto wiedzieć. Promocja tworzenia grup producentów rolnych*. Biuletyn informacyjny MRiRW, <http://ksow.pl/grupy-producentow-rolnych/warto-wiedziec.html>, dostęp: 2014.

Summary

The aim of the study was to determine the competitiveness of agricultural producers according to their actions. The scope of the research included the farm acting individually (54) and acting as a team in producer groups (42 farms associated in 5 groups of producers). Work carried out a comparative analysis in terms of competitiveness of members of groups of producers and farms operating individually showed that this element of farm activities can be determined by their actions. This is indicated by the results of research, the interpretation of which clearly indicates that the farm producer groups affiliated to achieve better value indicators characterizing the productivity of resources.

Adres do korespondencji
dr hab. inż. Anna Szelaǳ-Sikora, dr inż. Jakub Sikora
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
Instytut Inżynierii Rolniczej i Informatyki
ul. Balicka 116 b, 30-149 Kraków
tel. (12) 662 46 18, e-mail: anna.szelaag-sikora@ur.krakow.pl
tel. (12) 662 46 60, e-mail: jakub.sikora@ur.krakow.pl